

طرح درس «مرز و هویت»

همه‌ی انسان‌هاست؛ هیچ کس حق بیشتری در برخورداری از آن نسبت به دیگران ندارد. در این طرح درس می‌خوایم با انجام چند فعالیت کوتاه دانش‌آموزان را بیشتر با کژکارکردی (کارکرد منفی) مرزهای جغرافیایی آشنا کنیم. به آنها بیاموزیم که با نگاهی انتقادی به این خطوط فرضی ساخته‌ی انسان و تأثیرات آن بر هویت و روابط انسان‌ها بنگرند. بدانند که این مفاهیم چه تبعیض‌ها و نابرابری‌ها و تحقیرهایی را به بسیاری از انسان‌ها تحمیل می‌کند و زمینه‌ی قدرتمندتر شدن صاحبان قدرت را فراهم کرده است.

مناسب برای پایه‌های هفتم، هشتم و نهم

تسهیلگر و معلم: زهرا آزادفلاح

«مرز» برای ما خیلی آشناست. اغلب در مورد کشورها شنیده‌ایم اما مرز فقط به یک خط فرضی خلاصه نمی‌شود. مرز ده‌ها و شاید صدها مفهوم دیگر را همراه خود در ذهن ما دارد. شاید اینطور به نظر برسد که برای اداره بهتر امور، زمین را با خطوط فرضی تقسیم می‌کنیم. اما به شکل عجیبی مالک زمین می‌شویم. مالکیتی که معلوم نیست از کجا با خود آورده‌ایم. در استفاده تمام و کمال از منابع این زمین خود را به حق می‌دانیم و برای کسب قدرت بیشتر، سهم بیشتری از این زمین می‌خواهیم. از پس غرور این مالکیت، مالک انسان و مفاهیم انسانی می‌شویم و در نهایت دیواری فرضی میان انسان‌ها می‌کشیم. غافل از اینکه زمین هم مثل هوا و اکسیژن برای

مدرسسه
بازتاب

فهرست مطالب

۱. نمایش فیلم.....	۴
۲. بحث کلاسی.....	۴
۳. کارگروهی.....	۴
۴. داستان سامان و احمد.....	۵
۵. کارگروهی.....	۵
۶. بحث کلاسی.....	۵
۷. به نقشه نگاه کنیم.....	۶
۸. کاردر کلاس.....	۷
۹. سخن آخر.....	۸
۱۰. جدول توضیحات تکمیلی.....	۹

طرح درس

«مرز و هویت»

انتظارات:

انتظار می‌رود تسهیل‌گر بتواند دانش‌آموزان را با معنای چندگانه مرز و تبعات اجتماعی آن آشنا کند. با بررسی ابعاد تاریخی مرز دانش‌آموزان باید بتوانند بدیهی بودن ملیت را مورد تردید قرار دهند و با آن مواجهه انتقادی داشته باشند.

حوزه‌های یادگیری

- مطالعات اجتماعی
- مهارت‌های اجتماعی (یا مهارت‌های زندگی)

اهداف تدریس

- مشارکت در این درس به دانش‌آموزان کمک خواهد کرد تا:
- درباره مفهوم چندگانه مرز و هویت جمعی که به آن وابسته است بیشتر تامل کنند.
- درباره این که مرز و ملیت مفهومی ایستا نیست بیشتر بیاموزند.
- با نژادپرستی و ارتباط آن با مرز و مهاجرت آشنا شوند.

ابزارهای مورد نیاز

- دستگاه پخش‌کننده صدا و تصویر (کامپیوتر، موبایل، تبلت و ...)
- نقشه ایران در دوره سلجوقیان

مراحل تدریس

نمایش فیلم

فیلم «قلمروی ایران در طول تاریخ» را از لینک سایت آپارات (که در زیر آمده) دانلود کنید و برای دانش‌آموزان نمایش دهید.

<https://bit.ly/۲VMkOPB>

بحث کلاسه

بعد از پخش فیلم از آنها بپرسید که قلمروی ایران در دوره‌های مختلف چقدر تغییر کرده و به نظرشان در کدام دوره بیشترین وسعت و در کدام دوره کمترین وسعت را داشته است. می‌توانید به آنها بگویید که این داستان مرز و قلمرو فقط مخصوص انسان نیست. داستان‌هایی درباره‌ی جانواران هم وجود دارد که با ریختن ادرار یا مدفوع خود و یا تولید صدا و خواندن آواز، قلمروی خود را تعیین می‌کنند. آنها هم ممکن است بعد از جابجایی، قلمروی جدیدی برای خود مشخص کنند. در صورت رعایت نکردن این مرز، بین آنها جنگ و درگیری ایجاد می‌شود. از آنها بخواهید درباره‌ی یک حیوان خاص جست‌وجو کنید و نتیجه‌ی جست‌وجوی خود را در چند خط به کلاس بیاورند. انسان‌ها هم در طول تاریخ برای گسترش قلمروی خود جنگیده‌اند و حفاظت از مرز مهم بوده است. فیلمی که پخش شد روایت تصویری این موضوع است.

کار گروهی

دانش‌آموزان را به گروه‌های چهار یا پنج نفره تقسیم کنید. از گروه‌ها بخواهید درباره سوالات زیر گفت‌وگو کنند و خلاصه گفت‌وگوها را در یک صفحه بنویسند. سپس در یک جلسه عمومی با سایر گروه‌ها درباره نتایج خود صحبت کنند.

۱. معنای مرز چیست؟

۲. در زندگی خود کجاها از کلمه‌ی مرز استفاده می‌کنید به جز مرز کشورها؟

۳. این مرزهایی که در زندگی روزمره می‌شناسید چه رفتارهایی را برای شما تعیین می‌کنند؟ اگر آن مرزها نبود چه تغییری در رفتار و زندگی شما اتفاق می‌افتاد؟

۴. اگر شما می‌توانستید مرزها را تعیین کنید برای چه چیزهایی مرز می‌گذاشتید و کدام مرزها را پاک می‌کردید؟

داستان سامان و احمد

داستان زیر را با صدای بلند در کلاس برای دانش‌آموزان بخوانید:

سامان ۱۳ سال پیش در آلمان متولد شده. در آنجا به مدرسه می‌رود و با بچه‌های آلمانی و چند تایی ایرانی دوست است. سامان سالی یک بار برای دیدن پدر بزرگ و مادر بزرگش، به ایران می‌آید. پدر و مادر سامان هر دو در ایران متولد شده‌اند و ایرانی هستند. سامان فارسی را کمی از آنها یاد گرفته و به سختی می‌تواند چند جمله‌ای فارسی صحبت کند ولی زبان اصلی او آلمانی و بعد انگلیسی و در مرحله سوم فارسی است. ناگفته نماند که سامان پاسپورت آلمانی دارد و از نظر دولت آلمان او یک شهروند آلمانی است. او در مدرسه درباره‌ی تاریخ آلمان خوانده و جنگ جهانی دوم او را خیلی تحت تاثیر قرار داده است. او به فوتبال علاقه‌ی زیادی دارد و طرفدار دو آتشی‌ی بایرن مونیخ است.

حالا به داستان زندگی احمد می‌رسیم. احمد ۱۰ سال پیش در تهران متولد شد. پدر و مادرش هر دو بیش از ۳۰ سال پیش در همین شهر متولد شده‌اند. پدر بزرگ و مادر بزرگ احمد حدود ۴۰ سال پیش از افغانستان به تهران برای کار و زندگی مهاجرت کردند. دوستان احمد اغلب چنین سرگذشتی داشته‌اند. از ۲۰ سال گذشته افغانستانی‌های زیادی به ایران مهاجرت کرده‌اند. احمد به خوبی کسانی که از گذشته‌های دور در ایران بوده‌اند فارسی حرف می‌زند و همچنین می‌تواند با گویش افغانستانی هم صحبت کند. احتمالاً می‌دانید که ایران و افغانستان چقدر به هم شباهت دارند و این شباهت علاوه بر مذهب و برخی آیین‌ها، شامل زبان هم می‌شود. احمد با وجود اینکه حتی یک بار هم افغانستان را ندیده، اما به آنجا هم «احساس تعلق خاطر» دارد و هر سال موقع جشن نوروز پرچم ایران و افغانستان را کنار هم می‌گذارد. احمد به دلیل نداشتن کارت هویت ایرانی، نمی‌تواند به راحتی در مدارس دولتی ثبت نام کند. او طرفدار پروپاقرص تیم پرسپولیس است و اغلب برای تماشای بازی همراه با پدرش به ورزشگاه می‌رود. احمد تهران را مثل کف دستش بلد است و عاشق قدم زدن در خیابان ولیعصر و دیدن موزه‌های تاریخی است.

کار گروهی

از دانش‌آموزان بخواهید در گروه‌های خود درباره این سوالها بحث کند و جواب خود را بنویسند.

۱. به نظر شما سامان ایرانی محسوب می‌شود یا آلمانی؟ چرا؟
۲. به نظر شما احمد ایرانی محسوب می‌شود یا افغانستانی؟ چرا؟
۳. آیا ملیت آدم‌ها مهم است؟ اگر ملیت آدم‌ها مهم نباشد چه اتفاقی برای زندگی شما و سایر انسان‌ها می‌افتد؟ با دانستن یا ندانستن اصل و نسب انسان‌ها چه تغییری حاصل می‌شود؟
۴. چه چیزهایی تعیین می‌کند که ملیت یک فرد چیست؟

بحث گروهی

از گروه‌ها بخواهید جوابهای خود را در کلاس مطرح کنند و از دلایل خود دفاع کنند.

نکته: بهتر است جواب دانش‌آموزان به سوال سوم را به چالش بکشید و از آنها بپرسید «خب این دلیلی که نوشتید چه اهمیتی دارد؟»

به نقشه نگاه کنیم

نقشه‌ی زیر را به دانش‌آموزان نشان دهید. به آنها بگویید «می‌خواهیم موضوع را به شکل دیگری نگاه کنیم. در فیلمی که دیدیم متوجه شدیم که نقشه و قلمروی ایران در دوره‌های مختلف تاریخی تغییر کرده است. نقشه‌ی دوره‌ی سلجوقیان را برای شما انتخاب کردم که با جزئیات بیشتری ببینید. در تخیلمان فردی را تصور کنیم که در دوره‌ی سلجوقیان در «دیاربکر» زندگی می‌کرده و در آن زمان همان طور که می‌بینید، دیاربکر در قلمرو و درون مرزهای ایران قرار داشته است. در زمان حیات او قلمروی ایران محدود می‌شود و دیاربکر از مرز و محدوده‌ی ایران خارج می‌شود. به نظرتان او ایرانی بوده است یا نه؟ اگر تصور کنیم که فرزندان و نوه‌های او طی سالیان دراز به تبریز مهاجرت کرده‌اند، الان نسل‌های به جا مانده از او کدام هویت را دارند؟ به حالت عکس این ماجرا فکر کنیم. همان طور که ممکن است گذشتگان ما از تبریز یا هر استان دیگری به تهران مهاجرت کرده باشند، تصور کنید در دوره‌ی سلجوقیان خانواده‌ای از همدان به موصل مهاجرت می‌کردند و تصور می‌کردند که از منطقه‌ای به منطقه‌ای دیگر، مهاجرت درون کشوری انجام داده‌اند. تکلیف آن خانواده بعد از تغییر مرزها چیست؟» درباره این موضوع در کلاس بحث کنید و از دانش‌آموزان بخواهید نظراتشان را بگویند.

کار در کلاس

اگر در کلاس دسترسی به کامپیوتر و ویدئو پروژکتور دارید وارد صفحه ی گوگل ارث (google earth) شوید. ایران را سرچ کنید. روی مرز ایران با کشورهای همسایه زوم کنید. دقیق تر شوید و ببینید که در کجاها مرز خاکی است و در کجاها آبی. ببینید مرز ایران با کدام کشور بیشتر است و با کدام کشور کمتر است. یکی از شهرهای مرزی ایران را انتخاب کنید و آن را با یکی از شهرهای کشور همسایه مقایسه کنید. می توانید از شهرهای جدول زیر انتخاب کنید و آنها را با هم مقایسه کنید. هنگام مقایسه می توانید به این فضاها سر بزنید و همراه دانش آموزان آنها را در دو کشور قیاس کنید، شباهت ها و تفاوت های دو سوی مرز را مشاهده کنید: مسجد، دانشگاه، پارک، خیابان های اصلی، بازار و مناظر طبیعی مثل کوه و جنگل....

ایران: خرمشهر	عراق: بصره
ایران: زابل	پاکستان: تربت
(ایران: خراسان) تربت جام	افغانستان: هرات
(ایران: استان گلستان) آق بند	ترکمنستان: عشق آباد
ایران: سردشت	عراق: اربیل
ایران: ارومیه یا تبریز	ترکیه: وان

سخن پایانی

مباحث کلاس را جمع‌بندی کنید و با سخنان خود به آن پایان دهید. می‌توانید از چنین محتوایی یا مشابه آن استفاده کنید: همه‌ی کشورها با کشیدن مرزهای جغرافیایی سعی می‌کنند قلمروی خاکی خود را مشخص کنند. آنها به انسان‌ها، هویت و ملیت‌های درون مرزی می‌دهند. ما از ویژگی‌ها و نمادهای ظاهری و غیرظاهری مثل پرچم، زبان، مذهب، تاریخ، ژن و رنگ پوست و استفاده می‌کنیم که خود را از دیگران متمایز کنیم. مرزها را با قوانین کنترل می‌کنیم که دیگران به راحتی نتوانند امنیتمان را به هم بریزند. هر ساله مهاجران غیرقانونی زیادی در دریاها غرق می‌شوند یا در بهترین حالت در کمپ‌های مخصوص مهاجران، جدا از شهروندان عادی کشور میزبان، زندگی می‌کنند. مسائل و مصیبت‌های مردم کشورهای مختلف در محدوده‌ی مرزهایشان باقی می‌ماند و دیگران در بهترین حالت، اگر باعث بدتر شدن اوضاع نشوند، فقط از بیرون نظاره‌گر هستند. نمونه‌ی آن را در کشور خود داریم. مردم افغانستان بعد از جنگ داخلی* برای ادامه‌ی حیات، مجبور به ترک کشور خود شدند. با وجود سال‌ها کار و زندگی در ایران آنها همچنان شهروندان درجه دو* حساب می‌شوند و از حقوق یک شهروند عادی محرومند. این ماجرا برای کشورهای جهان سوم بیشتر است و شهروندان این کشورها بیشتر از سایر کشورها «خارجی و بیگانه» محسوب می‌شوند. وقتی به یک کشور اروپایی سفر می‌کنیم می‌بینیم که چقدر ما برای آنها یک غریبه و جهان‌سومی هستیم. زبان و رنگ پوست و مذهب و چنین معیارهایی همیشه در طول تاریخ احساسات نژادپرستانه* ایجاد کرده و موجب جنگ یا نگاه منفی شده است. اما ما در تمرینی که با هم داشتیم متوجه شدیم که این مرزها فقط برای اداره‌ی بهتر و راحت‌تر کشور هستند و ممکن است در طول زمان تغییر کنند. مرزها نباید مانند دیواری در مقابل مفاهیم انسانی عمل کنند و مرزهای جغرافیایی نباید ملاک طبقه‌بندی انسان‌ها باشند. ما باید در اخلاق و بسیاری از رفتارهای انسانی حریم و مرز قائل باشیم و از مرزهای اخلاقی برای جامعه‌ی برابر و عادلانه استفاده کنیم.

* ویروس کرونا این روزها بیشتر از هر چیزی مرزهای کشورها را نادیده گرفته است و به خط‌کشی‌های سیاسی و جغرافیایی* انسان‌ها بی‌اعتنایی می‌کند. از شرق تا غرب و از جهان سوم تا کشورهای پیشرفته، همه را تحت تأثیر قرار داده است و به ما ثابت کرده که مرزهای جغرافیایی قراردادهای انسانی هستند و همیشه نمی‌توانند ابزاری برای اعمال قدرت باشند.

*جدول توضیحات تکمیلی

جنگ داخلی جنگ داخلی افغانستان	جنگ داخلی به مبارزه میان جناح‌های سیاسی یا مناطق مختلف در داخل مرزهای یک کشور یا بین گروه‌های مختلف مردم در داخل یک کشور، یا جنگ بین شهروندان یک کشور با نظامیان و شبه نظامیان مسلح آن کشور گفته می‌شود. در سال ۱۳۷۴ خورشیدی (۱۹۹۶ میلادی) طالبان، کابل (پایتخت افغانستان) را تصرف امارت اسلامی افغانستان را تاسیس کرد. آنها بیش از ۹۰ درصد کشور افغانستان را تحت کنترل گرفتند. در آن زمان افغانستان درگیر جنگ داخلی بود. خانواده‌های زیادی از افغانستان مهاجرت کردند.
شهروند درجه دو	فردی است که برخلاف اسم شهروند و داشتن اقامت قانونی، در سیستم قضایی یا ادارات یا فضاها عمومی دیگر مورد تبعیض قرار می‌گیرد، در صورتی رفتار خلاف قانونی نداشته. شهروند درجه دو دارای حقوق قانونی محدود، و فرصت‌های اجتماعی و اقتصادی نابرابری هستند و در معرض بدرفتاری قرار می‌گیرند.
نژادپرستی	نوعی تبعیض بر مبنای تفاوت‌های نژادی است. این تفاوت‌ها شامل ویژگی‌های جسمی و ظاهری (مثل رنگ پوست و چشم و...) و تفاوت‌های فرهنگی حاصل از زبان، آداب و رسوم، دین، تاریخ و... است. مثلاً برتر دانستن سفیدپوستان بر رنگین‌پوستان یک رفتار نژادپرستانه است و در آن با سفیدپوستان رفتار بهتری دارند.
خط‌کشی سیاسی-جغرافیایی	منظور مرزهایی هستند که مهمترین کارکردشان جدا کردن جغرافیایی دو کشور یا منطقه است و این مرزها باعث می‌شود سیاست‌های هر کشور و منطقه متفاوت و گاهی فقط به نفع خودش باشد.

